

KOPPELING II

Rouwen op school

Martine Kwey-Haasdijk

‘Lieve juf, ik heb 2 leuke en fantastische jaren bij u gehad. Ik vind het echt heel erg dat u overleden bent, maar u bent nu bij God en daar is het heel fijn. Ik hoop dat u daar erg gelukkig bent.’

‘Beste meneer Boer, ooit zal iedereen weg gaan. In het begin voel je een grote schok. Maar later wordt het minder. Mijn broer heb ik ook verloren, maar die komt weer terug - net als juffrouw Boer!!!!’

Donderdag 10 juni 2004. Op Gereformeerde Basisschool ‘De Horizon’ te Hoogland is het geen gewone schooldag. Een meisje van groep 8 loopt huilend naar de wc, terwijl een klasgenootje de arm om haar heen geslagen heeft. In alle klassen is vanmorgen gepraat over het verdrietige nieuws, dat juf Boer uit groep 6 is overleden. Ze is maar een paar maanden ziek geweest. Voor de jongere kinderen is dit overlijden het minst ingrijpend. Ze hebben nooit les gehad van juf Boer. Ja, het is wel zielig voor meneer Boer. En het is wel een heel goed idee van juf om samen een mooie kaart voor hem te maken. Maar als die kaart klaar is, gaan ze algauw weer over tot hun eigen orde van de dag.

Bij de hogere jaargroepen komt er heel wat meer los. Een aantal groepen gaat aan de gang met gekleurde hartjes of rondjes. Daar worden teksten op geschreven. Bijbelteksten zoals Psalm 23, maar ook teksten zoals in de intro van dit artikel. Gericht aan de man van juf Boer, maar ook aan haarzelf. Al kan ze het niet meer lezen, het helpt wel voor de verwerking. ‘U was een hele lieve juf en kon goed bio geven,’ verwoordt een leerling zijn waardering. Een ander wenst: ‘Juf, ik hoop dat ik u ooit nog zal ontmoeten.’ Een derde schrijft: ‘Lieve juf, ik heb uw brieven 15 keer gelezen en 12 keer daarvan moest ik huilen. Ik kan het me niet voorstellen zonder u. Veel geluk bij God.’

Hoekje

Groep 6, de groep waar juf Boer dit schooljaar les zou geven, heeft een apart hoekje ingericht bij de ingang van de klas. Daar krijgt het verdriet een plaats. Daar kunnen de kinderen hun hartjes ophangen, en even stilstaan bij haar foto en de aquarel die ze zelf maakte. Er staat een bos bloemen, en de afscheidsbrief aan de klas hangt er ook. Juf Boer mailde deze brief toen ze wist dat ze niet meer beter zou worden. In die brief drukt ze de kinderen op het hart, dat God niet alleen voor de natuur zorgt, waar ze zo graag van vertelde, maar ook voor hen allemaal.

Paul van den Bos is leerkracht van groep 6. Hij is dan ook nauw betrokken geraakt bij de situatie rond de ziekte van Ruth Boer en haar naderende sterven. Plotseling was er eind januari dat telefoontje, waarin ze vertelde dat ze erg ziek was en voorlopig niet zou kunnen lesgeven. In april gaven de artsen aan dat er geen hoop op genezing meer was. Wat doe je als school in zo’n situatie? In de directiekamer staat een groene, dikke map: het rouwprotocol. Deze map is een paar jaar geleden samengesteld naar aanleiding van het overlijden van een ouder. Daarin staat beschreven wat je moet doen als je weet van ernstige ziekte binnen de kring van de school, of bij overlijden. Niet alleen een ouder of leerkracht kan (plotseling) overlijden, een school kan ook opgeschrikt worden door de dood van een leerling. Gelukkig heeft De Horizon hiermee nog nooit te maken gehad. Het is goed dat er zaken op een rijtje staan voor een situatie waarin emoties snel de overhand hebben.

Sleuteltrio

Onmiddellijk na het bekend worden van Ruths ziekte, is er binnen De Horizon een sleuteltrio gevormd, met daarin de voorzitter van het afdelingsbestuur, de directeur en Paul van den Bos als leerkracht. Paul heeft het werken hiermee als erg zinvol ervaren. Er werden zakelijke afspraken gemaakt, zoals: ‘Hoe lichten we de ouders en de kinderen in?’ en ook werd er bij elke bijeenkomst samen uit de Bijbel gelezen en gebeden.

Na het bekend worden van Ruths ziekte heeft het sleuteltrio ervoor gekozen een brief mee te geven aan de ouders. Aan hen werd gevraagd, met hun kinderen over de inhoud van de brief te praten. Paul: ‘Thuis is de meest vertrouwde omgeving voor een kind. Als er behoefte is om te huilen, zal een kind dat gemakkelijker thuis doen.’

De dag erna werd in groep 6 begonnen met een kringgesprek over de brief. Daarbij was ook de directeur aanwezig. De kinderen reageerden wat afwachtend. Er waren kinderen die nog wel dachten dat ze na een operatie misschien weer terug zou komen op school. Het was toen ook nog niet duidelijk of juf Boer echt niet meer beter zou kunnen worden.

Wel wilden de kinderen graag iets doen voor de juf. Van elk kind is toen een foto gemaakt, en daarbij mochten ze een briefje schrijven. ‘Ik zal u heel erg missen,’ schreef de één.’ ‘Ik hoop heel erg dat u heel snel weer beter wordt,’ wenste een ander. De beide teksten geven aan dat het ene kind er vanuit ging dat de juf nog zou terugkomen, terwijl het andere kind de hoop al had opgegeven.

Rouwervaringen

In het kringgesprek zelf kwamen de kinderen ook met hun eigen rouwervaringen. ‘Mijn opa is ook overleden na een ziekte’ en ‘Mijn hamster is doodgegaan, daar was ik toen heel verdrietig om’. Volgens Paul is het goed om daar wel even op in te gaan, maar daarna het gesprek weer om te buigen naar de ziekte van hun juf. De klas sprak af dat ze elke dag voor de juf zouden bidden.

[Afbeelding 1]

De maanden erna bleven de kinderen betrokken, vooral toen ze in april hoorden dat de juf niet meer beter zou worden. Toen is ook een tweede brief meegegeven voor alle ouders van de school. De moeder van één van de leerlingen werd in diezelfde tijd geopereerd aan borstkanker. Een andere leerling had dit al eerder meegemaakt, evenals het overlijden van een broer. Dan is het zaak extra alert te zijn op de reacties van zo’n kind. De klas bracht geld mee, waar ze een grote bos bloemen van lieten bezorgen. De mail die Ruth daarna aan de groep stuurde, maakte veel indruk. Paul hing hem op de deur en vaak stonden kinderen of ouders er even bij stil om hem te lezen.

De dag dat bekend werd dat Ruth was overleden, heeft Paul zelf alle ouders gebeld. Paul: ‘Dat had ik ook met de kinderen afgesproken. Bovendien was het in de week van de Avondvierdaagse, we wilden niet dat haar eigen klas het van anderen zou horen. ‘In bijna alle gevallen kreeg Paul de ouders zelf aan de lijn. Eén keer nam een kind op, daarbij heeft Paul zowel met het kind als met de ouder gepraat.

Het team van De Horizon, dat bij het bekend worden van de ziekte van Ruth al een keer een gebedssamenkomst had gehouden, kwam ook bij elkaar op de avond dat het verdrietige nieuws bekend werd. Als team mochten ze het overlijden van hun collega bij de Here brengen. Daarnaast werden er praktische zaken geregeld, zoals de rol van de school bij de begrafenis. Aan Pauls klas werd apart aandacht geschonken. Zij kwamen met een eigen advertentie in de krant, met alle namen van de kinderen. Ook werd na overleg met de man van juf Boer en de predikant afgesproken dat groep 6 tijdens de begrafenis een tweetal liederen zou zingen.

Na de begrafenis

Over de opvang na de begrafenis werd ook nagedacht. Besloten werd de school open te stellen voor de kinderen van groep 6, 7 en 8 en hun ouders.

Paul: 'Ongeveer de helft van de klas heeft hier gebruik van gemaakt. Er was wat te eten en te drinken, en we hebben in de kring nagepraat over de begrafenis. Daarna konden de kinderen zelf kiezen wat ze wilden. De één ging achter de computer, de ander ging buiten spelen. Ook waren er kinderen die direct na het gesprek weer naar huis gingen.'

Het hoekje bij de klas is blijven staan tot vlak voor de zomervakantie. De kinderen hadden zelf al eens de bos bloemen aangevuld met een roos uit de winkel of met bloemen die ze zelf geplukt hadden. Van tevoren had Paul ze erop voorbereid dat het hoekje na de vakantie weg zou zijn. Omdat de kinderen toen ook naar een ander lokaal gingen, was het eigenlijk een heel natuurlijk verloop. De hartjes werden verwerkt in een boekje, dat Paul na de vakantie nog aan de man van juf Boer heeft gebracht. Ook de kinderen van groep 6 kregen een boekje, met daarin de mails en een foto van Ruth, en de advertentie.

Paul geeft aan dat hij zich in sterke mate verantwoordelijk voelde voor de kinderen en voor de manier waarop zij de ziekte en het overlijden van juf Boer zouden ervaren.

'Hoe ga je er zo mee om dat je de kinderen niet bang maakt voor de dood? De dood kwam voor hen zo dichtbij! Ruth was nog niet oud, zoals een opa of oma. Daarnaast moet je het de juiste plaats geven: niet iedereen overlijdt zo jong. Gelukkig kun je ook een stukje christen-zijn doorgeven: er is gemis door de dood, maar ook eeuwig leven!'

[Afbeelding 2 hoekje Ruth]

Leskist rouwverwerking

De Gereformeerde Hogeschool Zwolle/GPC Zwolle heeft een leskist samengesteld. De afgelopen zomerperiode is deze te vernieuwd. De leskist bevat o.a. artikelen met achtergrondinformatie, een informatiemap *Praten met kinderen over de dood*, prentenboeken voor diverse leeftijden, een protocol bij overlijden en een handreiking voor crisisopvang. Ook is er een brochure uitgegeven, *Mama is nu in het huis van de wolken*. Deze brochure, die geschreven werd als scriptie door twee studenten van de GH Zwolle, M. Bondt en G. de Ruiter, gaat erover hoe je in de onderbouw ermee kunt omgaan als een ouder overlijdt. Te bestellen via tel. 038-4255533 (mediatheek).

De brochure bevat een stuk theorie over rouwen en verwerkingsfases, en daarnaast allerlei praktijksuggesties voor leerkrachten van jonge kinderen. In het boekje wordt een aantal verwerkingsvormen besproken: praten, tekenen, poppenkast, zelf een prentenboek maken, een brief schrijven enz.

Fijn dat ook het geloof een plaats krijgt in dit boek. Waardevol hierbij is de opmerking, dat het geloof het verdriet niet wegneemt. Heel goed is de tip, als school door te verwijzen als een kind helemaal geen emotie toont, of zich extreem moeilijk gedraagt gedurende langere tijd.

In de mediatheek van de GH zijn veel boeken beschikbaar over rouwverwerking, zowel bedoeld voor ouders als voor kinderen. Medewerkers, studenten en basisscholen kunnen materiaal lenen, andere belangstellenden kunnen het materiaal inzien.

Weekenden voor rouwende kinderen

'Je kunt niet tegengaan dat de vogels van het verdriet komen overvliegen, maar je kunt wel voorkomen dat ze nesten in je haar maken.' Dit Chinese spreekwoord vond ik in de map 'Rouw' van De Horizon, bij de informatie over Stichting 'Achter de Regenboog' (tel. 030-2334141).

Deze stichting organiseert weekenden voor kinderen van 6 tot 18 jaar, die met een ernstig verlies te maken hebben gehad. Het samen delen van gevoelens en ervaringen kan opluchting geven: 'Ik ben niet de enige die dat voelde toen mijn broer overleed.' Naast kringgesprekken is er bijvoorbeeld een kaarsceremonie, waarbij iedere deelnemer een kaarsje heeft gemaakt voor de overledene. Ook worden er ballonnen opgelaten met een persoonlijk briefje. De kinderen krijgen een herinneringsboek mee, met tekeningen die ze tijdens het weekend gemaakt hebben. Heel bevrijdend kan de zogenaamde 'kwaadmuur' werken: de kinderen hangen tekeningen op een muur over situaties rond het sterven waarover ze boos zijn. Vervolgens mogen ze met klei naar de tekening gooien, en daarna wordt van die klei iets moois gemaakt. Zo krijgt boosheid een positieve vorm. Een half jaar na het weekend is er een terugkomdag voor de kinderen.

Rouwkoffers

Alle GGD's in het land hebben wel materiaal over rouwverwerking voor scholen. Er zijn GGD's die speciale rouwkoffers hebben, per koffer afgestemd op de leeftijd. Zo'n rouwkoffer bevat een groot aantal boeken voor leerkrachten en voor leerlingen.

Bij de laatste categorie zijn er informatieve boeken met onderwerpen als: 'Hoe gaat het toe op een begrafenis, wat gebeurt er met een lichaam als het gestorven is, wat moeten we met de lege bank doen die in de klas staat?'

Er zit ook een aantal boeken in zo'n kist die herkenning voor de kinderen geven in hun eigen situatie, en waarbij de beleving centraal staat. De informatieve boeken zijn voor een deel geschreven door een deskundige op het gebied van rouw bij kinderen, Riet Fiddelaers-Jaspers. Spelvormen om een gesprek op gang te krijgen worden ook aangeboden. Zo zijn er kaartjes met zinnestjes die het kind kan afmaken, zoals: 'Er is me nooit verteld dat...' of 'Wat ik me heel graag wil blijven herinneren is...'

Een goede vorm voor een kind dat graag schrijft, kan zijn omeen werkboek in te vullen. Daarin staan zinnen die het kind kan aanvullen naargelang zijn eigen situatie. Er is ook ruimte voor tekeningen, foto's en zelfgemaakte gedichtjes.

De rouwkoffers zijn gratis en kunnen geleend worden zolang als nodig is.